260935

OSZK
Országos Szechenyi Könyvtár

OSZK
Országos Szechenyi Könyvtár

OSZK
Országos Szechényi Könyvtár

260935

OLCSÓ KÖNYVTÁR

Szerkeszti Gyulai P

40 fillér

Egy-egy szám ára

RENÉ.

IRTA

CHATEAUBRIAND.

FRANCZIÁBÓL FORDITOTTA

BOGDÁNFY LAJOS.

521. SZ.

40 fillér

FRANKLIN-TÁRSULAT

BUDAPEST

OLCSÓ KÖNYVTÁR.

Szerkeszti GYULAI PÁL.

Egy-egy szám ára 10 kr., egy sorozaté (husz szám) 2 frt.

XXVII—LII. sorozat. 521—1040. szám.

521. *Chateaubriand.* René.
522—23. *Czuczor.* Hősköltemények és mesék.
524—25. *Fáy A.* A mátrai vadászat. Vigjáték.
526—27. *Augier.* A szegény arszlánnők.
528—29. *Shakspeare.* Sok zaj semmiért. Ford. *Ács* Zs.
530—31. *Constant B.* Adolf.
532—33. *Bozzai Pál* hagyományai.
534—36. *Greguss A.* A balladáról.
537—38. *Planche G.* Müvészek csarnoka.
539—40. *Tibullus Elégiái.*
541—44. *Petrarca* szonettjei.
545—46. *Szász K.* Schiller.
547. *Storm T.* A kastélyban.
548. *Corneille P.* Cinna.
549—50. *Czuczor Lyrai Költem.*
551—52. *Racine.* Athalia.
553—54. *Prescott.* II. Fülöp.
555. *Schiller prózai irataiból.*
556. *Brough W.* Flipper és Nobler.
557—60. *Dahn F.* Ódhin vigasza.
561—68. *Norris W. E.* Vidal Adrián.
569—70. *Csengeri A.* Deák Ferencz.
571—73. *Eckstein E.* Aphrodite.
574—76. *Szerb népdalok és hősregék.*
577—80. *Dugonics A.* Báthory Mária.
581—82. *Hoffmannsegg* utazása Magyarországon 1793—94-ben.
583—84. *Coppée F.* Severo Torelli.
585—86. *Scribe.* Clermont.
587. *Pulszky A.* Pázmány Péter.
588—90. *Szigligeti E.* Fenn az ernyő, nincsen kas.
591—98. *Chateaubriand F.* A vértanuk.
599—600. *Ouida.* Egy orgonaág.
601—03. *Simai K.* Igazházi.
604—05. *Heyse P.* Két rab.
606—08. *Pálffy A.* A báróné levelei.
609—11. *Firdúszi.* Szohráb.
612—14. *Grillparzer F.* Medea.
615—16. *Erdélyi J.* Aesthetikai előtanulmányok.
617—18. *Taine H.* A görög müvészet bölcselete.
619—20. *Taine H.* A németalföldi müvészet bölcselete.
621—30. *Eliot Gy.* Bede Ádám.
631—32. *Bayle B.* Az esernyő.
633—34. *Ballagi A.* I. Frigyes Vilmos.
635—37. *Björnstjerne B.* Leonarda.
638—40. *Berczik Á.* A protectió.
641—43. *Rousseau J. J.* A társadalmi szerződés.
644—46. *Radnai R.* Aesthetikai törekvések Magyarországon 1772—1817.
647—52. *Thackeray M. V.* Hiuság vására. I.
653—60. *Thackeray M. V.* Hiuság vására. II.
661. *Karr A.* Hajnal után két héttel.
662—664. *Rádai Ráday Pál munkái.*
665—66. *Deák Ferencz* miért nem ment el az 1843-iki országgyülésre?
667—68. *Tisza Domokos hátrahagyott versei.*
669—70. *Corneille.* Cid. Tragédia.
671—73. *Lessing.* Barnhelmi Minna.
674. *Andrássy Gy. gr.* beszéde a véderő-törvényjav. tárgyában.
675—76. *III. Napoleon.* A tüzérség multja és jövője.
677—80. *Schiller F.* Stuart Mária.
681—85. *Milton J.* Az elveszett paradicsom.
686—90. *About E.* A régi bástya. I.

1927.

RENÉ.

IRTA

CHATEAUBRIAND.

FRANCZIÁBÓL FORDITOTTA

BOGDÁNFY LAJOS.

BUDAPEST.

FRANKLIN-TÁRSULAT

MAGYAR IRODALMI INTÉZET ÉS KÖNYVNYOMDA.

1886.

FS

260935

R
1865

ORSZ. SZÉCHENYI-KÖNYVTÁR
N Növedéknapló
1994 év 433 sz.

R
2

FRANKLIN-TÁRSULAT NYOMDÁJA.

René, a natsézokhoz érkezvén,* hogy az indiánok szokásainak eleget tegyen, kénytelen volt megnősülni. De nem élt nejével.

Valami búskomor hajlam folyton az erdők mélyébe vonta őt, hol egész napokat töltött egyedül.

Vadnak tünt föl a vadak között.

Saktászon, az ő gyámatyján, és Souel atyán, a Rozália-erőd hittérítőjén kívül nem érintkezett más emberrel. Szíve fölött nagy hatalma volt e két aggastyánnak; amaz szeretetreméltó nyájasságával, ez rideg szigorával hatott reá.

Ámbár a világtalan Saktász a hódvadászat alkalmával elbeszélte élettörténetét, René nem akart szólani a magáéról, pedig az agg indián és a hittérítő élénken vágytak megtudni, mily szerencsétlenség indíthatott egy előkelő származású európait arra a különös elhatározásra, hogy Louisiána vadonjaiba vonuljon.

* L. Chateaubriand: «*Atala*» (Olcsó könyvtár 12. füzet).

René mindig azt hozta fel vonakodásának okául, hogy története érdektelen, s inkább csak gondolatainak és érzelmeinek tükrét képezné az.

— És — tette hozzá — hadd borítsa örök feledés az eseményt, mely engem Amerikába hozott.

Igy folyt le néhány év, a nélkül, hogy a két aggastyán kicsalhatta volna René titkát. Sőt egy levél, melyet René a külföldi hittérítő-szövetkezet irodája útján Európából kapott, annyira növelte fájdalmát, hogy már öreg barátjait is kerülni kezdette. De ezek most még hevesebben ostromolták: tárja föl előttök szívét, s föllépésök oly tapintatos, gyöngéd és tiszteletparancsoló volt, hogy René végre is meghajolt óhajtásuk előtt.

Meghatározta a napot, melyen föl fogja tárni nem életének viszontagságait, mert viszontagságokon nem ment át, hanem lelkének rejtett érzelmeit.

A vadak által «virágok havának» nevezett hónap huszonegyedikén René belépett Saktász kunyhajába. Karját nyújtotta az aggastyánnak, s a Mississippi partjára, egy szaszafrasz-fa alá vezette. Souel atya sem késett megjelenni a légyotton.

Pitymallott. A fensíkon nem nagy távolságban látni lehetett a natsézok faluját lombos eperfáival s méhkashoz hasonló kunyhóival. A franczia gyarmat és a Rozália-erőd a folyam jobb partján terült el. A sátrak, a félig kész házak, a

megkezdett erődítések, a négerek által ellepett ültetvények, a fehér- és vörösbőrűek nyüzsgő csoportjai, a polgáriasúlt és a vad szokások ellentétes képét tüntették föl e kis helyen.

Keletfelől, a láthatár peremén, az Apalachhegység töredezett csúcsai között, melyek csodás betüket írtak az aranyló magasba, lassan fölbukkant a nap; nyugaton a Mississippi méltóságteljes csöndben hömpölygette habjait, mondhatlanul nagyszerű szegélyét képezvén a tájnak.

Az ifju és a hittérítő egy ideig elandalogtak a fenséges látványon, sajnálkozva a vak szasém * fölött, ki nem élvezhette azt.

Majd Souel atya és Saktász a fa tövében leheveredtek a pázsitra; René közöttök foglalt helyet, s percznyi csönd után így beszélt öreg barátaihoz:

— Most, midőn elbeszélésemhez kezdek, nem tudom magamban legyőzni a szégyen érzetét. Tisztes aggok! A ti szíveitek békéje s körülöttem a természet derűje pirulni kényszerítenek lelkem zavara s lázongása miatt.

Mennyire fogtok szánakozni rajtam! Mily nyomorúltnak fog előttetek föltünni az én örökös gyötrelmem! Ti, kik viaskodtatok már az életnek minden fájdalmával, mit fogtok ti gondolni arról az ifjuról, kiben erő és erény egyaránt hiányzik,

* Igy nevezik az indiánok az öregeket, a tanácsadó aggastyánokat.

ki folyton magával hordozza kínjait, s ki csak oly keservekről panaszkodhatik, melyek okozója ő maga! De oh, ne kárhoztassátok őt, hisz keserűen megbünhödött már!

Születésem anyámnak életébe került; aczéllal szakítottak ki testéből. Volt egy bátyám is, ki — mint elsőszülött fiú — atyámnak áldásában részesült.

Korán idegenekhez jutva, távol növekedtem föl az atyai háztól.

Kedélyem nyugtalan, jellemem változékony volt. Majd pajzán vidámság, majd csöndes levertség fogott el; olykor fiatal társaimhoz csatlakozva, mulatoztam; majd hirtelen elvonulva tőlök, leültem egy félreeső helyen, s andalogva elnéztem az illanó felhőt, vagy hallgattam a falombokra permetező eső halk koppanásait.

Minden őszszel visszatértem atyám kastélyába, mely távoli erdő mélyén, tó partján feküdt.

Atyám előtt félénk és tartózkodó voltam, s örömet és megelégedést csak nővéremnek, Amáliának oldala mellett találtam. Kedélyünk és ízlésünk rokonsága szoros kapocscsal fűzött minket össze.

Nem sokkal volt idősebb, mint én. Együtt bolyongtunk a közel halmokon, együtt csónakáztunk a sík tavon, és lombhulláskor együtt jártuk be az erdőt. Édes séták, melyek emléke még most

is gyönyörrel tölti el lelkemet. A gyermekkor s a szülőföld csábos képe soha sem mosódik el emlékezetünkből!

Olyankor csöndesen ballagtunk egymás mellett, figyelve az ősz halk zsongására, s a lábainkkal eltiprott fonnyadt falevelek neszére. Olykor ártatlan mulatozással a suhanó fecske után iramlottunk, majd elandalogtunk a szivárványon, mely ívet alkotott az esős halmok felett. Néha verset is mormoltunk, melyet a szabad természet sugallt szíveinknek. Fiatal koromban kedvvel adóztam a múzsáknak. A szenvedélyek üdeségére nézve nincs költőibb, mint egy tizenhat éves szív! Az élet reggele olyan, mint a napnak reggele: tiszta, ábrándos és összhangzatos.

Vasárnap- és ünnepnapokon az erdő mélyében gyakran hallottam a távol harangszót, mely átreszketett a sűrűn, templomba híva a környék lakóit. Öreg szil törzsére támaszkodva, csöndben figyeltem az áhitatkeltő hangra. A harang ringó szavára a falusi élet egyszerű erkölcsei szállották meg gyermeteg lelkemet, s a magány békéje, a hit varázsa s a gyermekkori emlékek édessége bűvöltek el.

Oh, van-e fásult szív, mely föl ne dobogna a szülőföld harangjának szavára? Szavára azon harangnak, mely örömmel üdvözölt, midőn még bölcsőben szenderegtünk, mely hirdette világbalépésünket, jelezte szívünk első dobbanását, s az egész környéknek tudtul adta atyánk fenkölt vi-

dámságát s anyánk fájdalmait és még erőtlen örömét?

Az álmodozás, melybe a szülőföld harangja ringat, fölidéz lelkünkben mindent: vallást, családot és hazát, bölcsőt és sírt, multat és jövőt egyaránt!

Megvallom, hogy Amália és én sokkal inkább átadtuk magunkat e bánatos és szelid gondolatoknak, mint talán mások, mert mindkettőnk szíve mélyén volt valami rejtett fájdalom, melyet Istentől vagy anyánktól nyertünk örökül.

Időközben atyámat betegség verte le, mely nemsokára sírba vitte. Karjaim között lehelte ki lelkét. És én a halált annak ajkain tanultam megismerni, ki életet adott nekem. Hatalmas benyomás volt ez; emléke még ma is él bennem. Ez volt az első alkalom, mikor a lélek halhatatlansága világos lőn előttem. Nem hihettem, hogy ez a hideg, élettelen test ébresztette föl bennem a gondolkozást; éreztem, hogy annak más forrásból kellett fakadnia, s örömbe átcsapó szent fájdalommal reméltem, hogy lelkem egykor egyesülni fog atyám lelkével.

Más jelenség is megerősítette bennem e fölemelő gondolatot. Atyám arczvonásai oly fenséges jelleget nyertek a koporsóban, mintha a mindentudó halál fölírta volna áldozatának homlokára a túlvilág titkait.

A sír tanít meg bennünket: hinni az örökkévalóságban!

Amália fájdalomtól leverten egy torony mélyébe vonult, hol a góth ívek alatt hallgatta a halottkisérő papok fölzendülő énekét s a gyászharangok kongását.

Elkisértem atyámat végső menhelyére. A föld bezárult hamvai fölött, s az örökkévalóság és a feledés komor súlylyal nehezültek reá. Még azon este közöny borult sírjára; leányán és fián kívül más mindenkire nézve úgy tünt föl, mintha soha sem létezett volna.

Távoznom kellett a szülői lakból, mely bátyám örökségévé lőn. Amáliával együtt öreg rokonaimhoz vonultam.

Az élet téveteg ösvényeinek kezdetén vizsgálódva tekintettem körül, a nélkül, hogy határozni tudtam volna. Amália gyakran beszélt előttem a kolostori élet boldogságáról, s miközben szemeit szomorúan függesztette reám, megjegyzé, hogy én vagyok az egyedüli kapocs, mely őt a világhoz csatolja.

Gyakran, vallásos társalgásaink folytán, ihletett szívvel el-elbarangoltam valamely szomszédos kolostorhoz, s pillanatig vágy szállott meg, hogy ott rejtsem el életemet. Boldogok, kik befejezhetik életútjokat, mielőtt a biztos révet elhagyták volna; boldogok, kik nem kénytelenek oly haszontalanul eltölteni napjaikat, mint én!

Az öröknyugtalan európaiak kolostorokat emelnek magoknak, mert minél forrongóbb és

lázasabb a szív, annál nagyobb vonzerővel bír reá a csönd és béke.

A szerencsétlenek és gyöngék e hajlékai hazánkban majd völgy ölébe vannak rejtve, hol a nyugalmas menhely reményével kecsegtetnek, majd magas sziklafalakon épültek, hol a hivő lélek mint a bércz növénye, én felé látszik törni, hogy áldozatul mutassa be illatát.

Még most is látni vélem vizeit és erdeit az ódon apátságnak, hol életemet a sorsszeszély ellen biztosítani óhajtottam; naplementekor most is képzeletben el-elbolyongok a kolostor csöndes, visszhangzó folyosóin. Midőn a holdfény bágyadtan megvilágította a boltívek oszlopait, s az átellenes falra lerajzolta árnyukat: megállottam, hogy szemügyre vegyem a keresztet, mely a kolostor halottjainak birodalmát jelölte, s a kúsza fűszálakat, melyek a sírkövek között fölsarjadztak. Szívemet ellenszenvvel töltötte el a világ iránt azok sírja, kik távol éltek a kufár zajtól, s kik a halál csöndjébe az élet csöndjéből léptek át.

De nyugtalan véralkatom, vagy talán az előítélet, mely a szerzetes élettel szemben általában uralkodik, megváltoztatta szándékomat. Elhatároztam, hogy utazni indulok. Búcsut vettem nővéremtől, ki oly mozdulattal zárt karjaiba, mely örömből fakadónak látszott; mintha csak boldog lett volna, hogy megválhatik tőlem! És én nem tudtam magamban elfojtani valami keserűséget, látván az emberi vonzalmak mulékonyságát.

Egyedül, ifjui hévvel szállottam a világ viharos oczeánjára, melynek se biztos réveit, se zátonyait nem ismertem.

Először kihalt nemzetek földjét kerestem föl. Elzarándokoltam az egykor hatalmas Görögország és Róma romjaihoz, hol a paloták porba roskadoztak, s fölburjánzó szederinda borítja a királyok sirjait. Minden, minden csak a természet erejét s az ember gyöngeségét hirdette előttem! Egyetlen fűszál gyakran áttöri a sirok legkeményebb márványát, melyet valamennyi halott sem képes fölemelni, bármily hatalmasak voltak is egykoron.

Olykor mérhetlen pusztaságon egyetlen fölmagasló oszlop villant szemeimbe, mint koronkint föltámadó nagy gondolat oly lélekben, melyet idő és szerencsétlenség sivár pusztasággá tarolt.

Ez emlékeken gyakran és hosszasan elmerengtem. Előttem olykor a nap, mely látta egykor e városok alapjainak lerakását, hanyatlott alá fenségesen a romok mögött, olykor pedig a hold bukkant föl töredezett hamvvedrek közül, megezüstözve a sápadt sírokat. S fényénél ez égitestnek, mely táplálja ábrándjainkat, látni véltem az emlékezet géniuszát, mely gondolatokba merülve üldögél oldalam mellett.

Majd fölhagytam a sírokkal, melyek nem egyszer csak egy-egy gonosztevő hamvait födték. Tudni akartam: vajon élő nemzetek több erényt

és kevesebb szerencsétlenséget fognak-e előttem föltüntetni, mint a kihaltak?

Egyszer, a mint egy nagy városban bolyonganék, büszke palota mögött, elhagyott, puszta udvaron, hatalmas szobor tünt szemeimbe, mely ujjával egy áldozatról hirhedtté vált térre mutatott.* Megütköztem e hely csöndjén; csupán a szél zúgott a bús márvány körül.

A munkások közönyösen üldögéltek a szobor lábánál, vagy követ faragtak fütyörészve. Kérdeztem tőlök: kit ábrázol az emlékkő? Egyik alig tudott reá felelni, másik nem ismerte a szerencsétlenséget, melyre a szobor emlékeztetett. Semmi sem tüntethette volna föl előttem igy az események igazságos mértékét, és azt, hogy mily elenyésző csekélység vagyunk mi mindannyian! Mi lett azokból, kik egykor oly sok zajt ütöttek e földön?

Az idő egy lépést tett előre, s a föld arcza egészen megújúlt...

Utazásom közben főleg a művészeket és azon Istentől fölkent férfiakat kerestem föl, kik lantjokon dicsőítik az eget, s hirdetik, hogy egyedül azon nép lehet boldog, melyben törhetlenül él a tisztelet sírok, törvény és vallás iránt. E lantosok isteni eredetűek. Nekik jutott azon egyedül elvitathatlan ajándék, melyet az ég nyújtott a földnek. Életök gyermeteg, de fenséges is egyúttal.

* II. Károly szobra Londonban, a White-hall mögött.

Aranyajakkal dicsőítik az Isteneket, s ők az emberek legegyszerűbbjei; szavok a szellemek beszéde s a kis gyermekek gagyogása; megmagyarázzák a mindenség törvényeit s nem képesek megérteni az élet mindennapi eseményeit; csodás fogalmuk van a túlvilágról s haláluk olyan, mint az újszülötteké.

Kaledónia * bérczein az utolsó bárd eléneklé előttem azon költeményeket, melyekkel hajdan egy hős vidámította meg napjait. Négy mohfödte kövön foglaltunk helyet. Lábaink alatt vad zuhatag tombolt; nem messze, agg torony romjai között, őz legelészett, s hallani lehetett a Cona pusztáin száguldó szél éles füttyét. A keresztyén vallás már e bérczás országra is kiterjeszté áldásait, s Dávid hárfáját zendítette meg azon zuhatag partján, hol egykor Ossián énekelt. És e vallás, ép oly békés lévén, mint a mily harcziasak voltak egykor Selma Istenei, nyájakat legeltet ott, hol Fingal csatákat vívott, s a béke angyalaival népesítette be a felhőket, melyekben egykor gyilkosok rémképei laktak.

A régi és mosolygó Itália a műremekek nagy tömegét tárta föl előttem. Mily szent és költői

* *Kaledónia* a mai Skótország. *Cona* falu Skótországban. *Morven* a régi Kaledónia egyik tartománya. *Fingal* (Fin Mac Coul) Morven hős fejedelme a III-ik században Kr. u.; atyja *Ossiánnak*, a nagynevű bárdnak, ki dalaiban örök emléket emelt számára. *Selma* Fingal székhelye volt.

borzalommal tévelyegtem a vaskos épületekben, melyeket a művészet szentelt a vallásnak! Minő tömkelege az oszlopsoroknak! Minő egymásutánja a boltozatoknak és íveknek! S a nesz, mely e dómokban hallható, hasonló az Oczeán hullámainak zsongásához, vagy a szél morajához dús rengetegben.

Az építész úgyszólva alakot ad a költő eszméinek, s érzékeink elé állítja az elvontat.

S mit találtam mindezen fáradozásaim árán? Semmi bizonyost a holt nemzeteknél, semmi szépet az élőknél. A mult és a jelen két tökéletlen szobor; egyiket csonkán vonszolták elő a századok romjai alól, a másik még a megkivánt tökélyt nem nyerte el a jövőtől.

De öreg barátaim, ti, mint a vadon lakói, bizonynyal csodálkozni fogtok, hogy utazásomról beszélve, mindeddig még nem tettem említést a természet csodáiról.

Egy nap fölmásztam az Aetna csúcsára, e hatalmas tűzhányóra, mely egy szigeten lángol. Alattam a kétes láthatáron fölemelkedni láttam a napot; láttam Sziciliát egy ponttá összezsugorodva, s láttam a tengert mérhetlen messzeségben elterülni. A folyók úgy tüntek föl a magasból, mint térképen húzott földrajzi vonalak. S míg szemem egyik oldalon a táj nagyszerűségén merengett, másik oldalon az Aetna kráterébe mélyedt, mely a fölgomolygó fekete gőzökön át föltárta előttem lángoló belsejét.

Aggastyánok! Bizonyára csak szánalmatokat fogja fölkelteni a szenvedélyes ifju, ki egy tűzhányó öble mellett siratta a halandókat, kiknek lakását is csak alig-alig vehette ki a tátongó mélyben. De bármit gondoljatok is rólam, e kép az én életem képe volt, mert míg egyrészről folyton mérhetlen teremtőerőt láttam fölpezsdülni, másrészről mindig nyilt örvény ásítozott előttem.

E szavaknál René álmadozásaiba mélyedt. Souel atya csodálkozva tekintett reá, s a vak szasém, ki az ifjut nem hallotta tovább beszélni, nem tudta, mit gondoljon a hosszas csendről.

René egy csoport indiánra függesztette tekintetét, kik vidáman haladtak át a fensíkon.

Arcza hirtelen elérzékenyült, s szeméből könny permetezett.

— Boldog vadak! — kiáltott megindultan. — Oh, hogy én nem élvezhetem a békét, mely nektek állandó kisérőtök! Míg én kevés eredménynyel sok országot bejártam, ti nyugodtan üldögéltetek tölgyeitek alatt, s a napok észrevétlenül, megszámlálhatlanul illantak el fejeitek fölött. Gondotok csak a napi szükségletre szorítkozott, s miként a gyermek játéka és álma közben, úgy ti is közelebb állottatok a bölcseséghez, mint én. S ha olykor-olykor a levertség, mely követni szokta a boldogságot, el is fogta lelketeket, e múló fájdalom nemsokára elröppent, s ti ég felé emelt arczczal, megindultan kerestétek azt a

nagy ismeretlent, ki könyörülni szokott a szegény vadakon.

René itt ismét elhallgatott, s mellére hajtotta fejét. Saktász az őt környező örök homályban kinyújtá karjait, s megragadván gyermekének kezét, megindultan kiáltott föl:

— Fiam, édes fiam!

E szavakra Amália fivére magához tért, s zavara miatt mélyen elpirulván, bocsánatot kért az aggtól.

— Fiatal barátom, — szólott az öreg indián, — oly szívnek, minő a tiéd, nem lehet mindig egyenlő hangulata! De mérsékelned kell a hevességet, mely oly sok bajt hozott már fejedre. Ha az életben többet szenvedsz, mint más, azon nem szabad csodálkoznod. Nagy lélek több fájdalmat fogadhat magába, mint az alacsony. — De folytasd elbeszélésedet. Európa egy részét már beutaztuk; ismertesd meg most hazádat. Tudod, hogy láttam Francziaországot, melyhez nem egy kötelék fűz s szeretnék hallani arról az elhúnyt nagy főnökről,* kinek pazar kunyhóját egykor fölkerestem. Lásd, én már csak multamban élek. Az agg, az ő emlékeivel, hasonló az erdő kihalt tölgyéhez, mely már nem saját lombozatával hívalog, hanem a reves ágakon tengődő idegen növényekkel takarja meztelenségét.

* XIV. Lajos.

Amália fivére, e szavak által lecsöndesítve, így folytatta szíve történetét:

— Oh, atyám, nem szólhatok neked ama nagy korszakról, melynek csak végét éltem át gyermekkoromban, s mely már egészen letünt volt akkor, midőn hazámba visszatértem. Csodásabb és gyorsabb változáson soha egyetlen nemzet sem esett még át. A lángelme nagyságát, a vallástiszteletet s az erkölcsök tisztaságát hirtelen felületesség, istentelenség és feslettség váltja fel. Azért hazámban hiába reméltem föltalálhatni, mivel lecsillapíthatnám azt a nyugtalanságot, a vágynak azt a hevét, mely folyton üldözött.

A világ tanulmányozása mire sem tanított, de elvette tőlem a tudatlanság édességét.

Úgy látszott, hogy nővérem, megmagyarázhatlan magaviseletével, csak tetézni akarja fájdalmamat. Megírtam neki, hogy látni óhajtom. Sietett válaszolni, s hogy szándékomtól eltérítsen, azon ürügyet hozta fel, hogy őt teendői szólítani fogják. Szomorú gondolatokat ébresztett ez bennem a barátságról, melyet a közellét elhidegít s a távollét elhervaszt; mely nem marad meg a balsorsban, sőt akkor sem, midőn jóllét környez.

Nemsokára sokkal elhagyatottabbnak éreztem magamat hazámban, mint idegen földön.

Egy ideig abba a semmit mondó világba akartam magamat vetni, mely engem soha sem volt képes megérteni. Lelkem, mely fölött még

egyetlen szenvedély sem uralgott, tárgyat keresett, mely lebilincselhetné; de csakhamar beláttam, hogy a társaságban többet veszítek, mint a mennyit nyernem lehet. Se emelkedett szellemet, se tiszta és mély érzelmet nem kivántak tőlem, s arra kellett volna törekednem, hogy életnézleteimet alacsony színvonalra szállítsam alá. Mindenütt regényes hajlamúnak kezdettek tartani, s az általam játszott szerep szégyene és az emberektől való idegenkedés folyton növekvő érzete arra indítottak, hogy külvárosban, teljesen ismeretlenül folytassam életemet.

Kezdetben elég örömet találtam ez elvonultságban és függetlenségben. Ismeretlenül a nagy tömegbe, az emberek e széles vadonjába vegyültem. Olykor egy gyéren látogatott templomban órákat töltöttem elmélkedve. Láttam szegény asszonyokat porba omlani a Mindenható előtt, s láttam vezeklőket térdelni a gyóntató-zsámolyon. Senki sem távozott e helyről a nélkül, hogy arcza derültebb ne volna, s a tompa zaj, mely kívül zúgott, a szenvedélyek hullámzajának tünt fel, mely elcsitul az Úr temploma előtt.

Hatalmas Isten, ki láttad e szent helyen titkon omló könnyeimet, te tudod, hányszor vetettem magamat lábaidhoz, könyörögve: vedd le rólam az élet terhét, vagy adj üdvösséget fásult lelkemnek!

Ah, ki ne érezte volna valaha szükségét a megifjodásnak? Ki ne vágyott volna megizmosí-

tani vénhedt lelkét az élet forrásánál? Ki ne görnyedett volna olykor saját romlottságának terhe alatt, érezve, hogy nem képes semmi nagyra, nemesre és igazra?

Midőn közelgett az alkony, magányom felé indulva, meg-megállottam a hídakon, s elnéztem az aláhanyatló napot. A letűnő égitest, fölgyújtva a város gőzeit, aranyfolyamban látszott csöndesen lengeni, mint a századok órájának ingája.

Éj beálltával elhagyott utczák tömkelegén bandukoltam haza. Látva a mécseseket, melyek fénye átpislogott az ablakredőnyökön, képzeletben magam elé rajzoltam a fájdalom és boldogság azon jeleneteit, melyeket azok megvilágítanak, s szívem elszorult, midőn arra gondoltam, hogy nekem oly sok fedél alatt egyetlen barátom sincs!

Mig így gondolataimba mélyedtem, a góth székesegyház tornyán kimérten kongott az óra, s szavát különböző hangokon különböző távolságokból ismételték a többi templomok is. És eszembe jutott, hogy minden óra csak új sírokat nyit és új könnyeket fakaszt!

Ez életmód, mely eleinte gyönyörrel töltött el, nemsokára elviselhetetlenné lőn előttem. Meguntam ugyanazon jelenetek és ugyanazon gondolatok szünetlen ismétlődését.

Kutatni kezdtem szívemet: mire vágyik tehát? Nem tudtam e kérdésre feleletet adni, de azt hittem, hogy az erdő kedves lesz előttem, s elha-

tároztam, hogy falun fogom befejezni a még alig elkezdett életútat, mely mégis úgy tünt föl előttem, mintha már századok óta tartana.

Mint minden tervemet, úgy ezt is hévvel karoltam föl. A mily hirtelen indultam el egykor a nagyvilág beutazására, ép úgy siettem most, hogy egy kunyhóba temessem életemet.

Vádolni szoktak, hogy hajlamom nem állandó, hogy nem vagyok képes egy eszméért szívósan lelkesedni, hogy nyugtalan természetem mindjárt az élvezetek mélyére siet érkezni, mintha untatná azok tartóssága; vádolnak, hogy mindig elmulasztom a czélt, melyet elérhetnék: oh, pedig én csak egy ismeretlen jó után török, követve ösztönöm sugallatát.

Az én hibám-e, ha mindenütt mindjárt a határokra találok, s hogy a mi bevégzett, reám nézve már semmi értékkel sem bír? De mégis, érzem, hogy szeretem az érzelmek egyhangú változatlanságát, s ha még dőre volnék hinni a boldogságban, csupán a megszokásban keresném azt.

A nyilt természet s a teljes magány nemsokára leírhatlan állapotba sodorták lelkemet. Szülők és barátok nélkül, úgyszólván egyedül a földön, s még nem szeretve soha: levert e csupán magamra szorítkozó élet túlteltsége. Olykor hirtelen elpirultam, s szívemben izzó lávát éreztem forrongani; néha önkénytelen fölkiáltások törtek elő ajakamról, s éjtszakáimat majd álmaim, majd

fönvirrasztásaim zavarták. Hiányzott valami, mivel vágyam örvényét betölthetném. Leszálltam a völgyek ölébe, fölemelkedtem a bérczormokra, lelkem minden hevével szólítva vágyam alakját! Ezt karoltam át a szelekben, ennek szavát hallottam a folyam mormolásában, s arczát láttam a mosolygó csillagban.

De a nyugalomnak és zavarnak, a szűkölködésnek és jóllétnek ez állapota olykor nem volt minden vonzerő nélkül. Egy nap füzfagalyról leveleket tépdestem a patakba, s minden levélhez, melyet az ár magával sodort, egy-egy tervet csatoltam. A koronáját váratlan lázadástól féltő király nem érez oly élénk aggodalmat, mint milyet én éreztem, midőn a galy romjait veszélyben láttam forogni. Halandók gyöngesége! Szívünk soha sem vénülő gyermetegsége! Ime, a nevetségesnek mily fokára szállhat alá a fenséges emberész! S hányan vannak, kik sorsukat ép oly haszontalan dolgokhoz fűzik, minők az én fűzfaleveleim voltak!

De miként szóljak az átfutó benyomások azon tömegéről, melyek sétáim közben kisértek? A hangok, melyeket a szenvedélyek keltenek egy sivatag szív űrében, hasonlók a neszhez, melyet a szél és patak hallatnak a vadon csöndjében: élvezzük, de le nem írhatjuk.

Ily változó érzelmek között talált az ősz. Örömmel léptem a viharok hónapjaiba. Majd harczos szerettem volna lenni, ki szél, felhők és

rémképek között száguld, majd irigyeltem a pásztor sorsát, ki az erdőszélen lobogó rőzsénél melengette kezeit. Elhallgattam búskomor dalát, mely arra emlékeztetett, hogy az ember éneke eredetileg mindenütt bánatos, még akkor is, midőn örömről szól. Szívünk tökéletlen hangszer; lant, melynek egyes húrjai hiányzanak, s mi az örömet is csak a sóhajok számára szentelt hangokon vagyunk kénytelenek elzengeni.

Nappal elbolyongtam az erdőszegélyezte pusztán. Kevés kellett ahhoz, hogy ábrándozásba merüljek; egy száraz falevél, melyet a szél előttem kergetett, egy kunyhó, melynek füstje a fák tarlott tetejéig emelkedett, a moh, mely észak lehétől reszketve csüngött a tölgy törzsén, a távol bércz, az elhagyott tó, melyben száraz sás zizegett: mind álmadozásba ringatták lelkemet. A tanya templomtornya, mely magasan kiemelkedett a völgy mélyéből, gyakran lekötötte figyelmemet; tekintetemmel nem egyszer követtem a tovaszárnyaló vándormadarat, s képzeletemben feltünt az ismeretlen part, a messze táj, hová útja vezet. Oh, mint szerettem volna ott lebegni szárnyain! Valami titkos ösztön kínzott; éreztem, hogy én is csak vándor vagyok a földön, de mintha egy hang azt sugná nekem a magasból: Ember, a te költözésed ideje még nem jött el; várakozzál, míg fölkerekedik a halál szele, s ekkor azon ismeretlen táj felé veheted röptödet, hová lelked szünetlen sóvárog!

Nagy léptekkel bolyongva, fölkiáltottam:

— Támadj föl tehát, vágyva várt vihar, és sodorj el egy jobb élet hazájába!

Arczom kigyúlt, a zúgó szél megmarkolta fürtjeimet; de én, nem érezve a szembe csapó esőt, haladtam tovább, mintha csak szívem ördöge vett volna rajtam erőt.

Éjjel, midőn az északi szél megrázta kunyhómat, midőn a zápor sisteregve csapott alá, s a tornyosuló felhők homályában feltünt a hold, mint halvány sajka a forrongó habok között, úgy éreztem, minha az élet megizmosulna lelkem mélyében, s erőm volna világokat teremteni! Oh, ha megoszthattam volna valakivel érzelmeimet! Isten, ha egy vágyam szerint való nőt adtál volna nekem, ha — mint atyáink legelsejének — egy belőlem alkotott Évát vezettél volna oldalomhoz: leborultam volna e mennyei szépség előtt, s karjaimba zárván őt, kértem volna az eget, hogy megoszthassam vele hátralevő napjaimat.

De ah, egyedül, egészen egyedül voltam a földön! Titkos levertség szállotta meg tagjaimat. Az az életunalom, melyet már gyermekkoromban éreztem, új erővel visszatért. Szívem nemsokára már nem szolgáltatott több tápot gondolataimnak, s létezésemről csak mély unatkozásom miatt volt tudomásom.

Egy ideig küzdöttem bajommal, de közönyösen és a nélkül, hogy szilárd elhatározásom volna

győzedelmeskedni rajta. Végre, nem tudván gyógyítani lelkem e különös betegségét, mely folyton komor gondolatokkal töltött el, elhatároztam, hogy megválok az élettől.

Istennek papja, ki hallod szavaimat, bocsáss meg nekem, szerencsétlennek, kit az ég csaknem eszétől fosztott meg.

Vallásos voltam és gaztettet tervezgettem; szívem imádta az Istent, míg elmém káromolta; egész magaviseletem, minden szavam, érzelmem és gondolatom merő ellenmondás, homály és hazugság vala! De hát tudjuk-e mindig: mit akarunk? Tudjuk-e mindig mit gondolunk?

Barátság, világ és magány egyaránt cserben hagytak. Fordultam már mindenikhez, de mindannyi csak szerencsétlenséget hozott reám. A társaságtól elfordultam, Amália elhagyott, s most, midőn a magány is unottá lett előttem: mi maradt hátra számomra? A magány volt az utolsó deszkaszál, melyen magamat megmenteni reméltem, és íme, most ezt is elsüllyedni érezém.

Elhatároztam, hogy lerázom vállaimról az élet nyűgét, s minden gondolatomat ez őrült szándék felé irányoztam. Sietésre semmi sem sarkalt; nem határoztam meg az elköltözés idejét, hogy teljesen élvezhessem életem utolsó napjait.

De úgy gondoltam, szükséges lesz előbb vagyonom rendezése, és írtam Amáliának. Nem fojthattam magamba néhány panaszos szót a

rideg közöny miatt, melylyel irányomban viseltetik, s komor fájdalom sötétlett elő soraimból. Mégis azt hivém, eléggé elálczáztam titkomat; de nővérem, ki tudott olvasni szívem redőiben, könnyen kitalálta azt. Megdöbbentette a nyomott hang, mely levelemben uralgott, s gyanúját fokozták kérdezősködéseim oly dolgokról, melyekkel azelőtt soha sem törődtem.

Válasz helyett hirtelen látogatásával lepett meg.

Hogy megérthessétek örömem lázas kitörését, midőn Amáliát viszontláttam, s hogy méltányolhassátok később bekövetkezett fájdalmam keserűségét, tudnotok kell, hogy egyedül ő volt a földön, kit valaha szerettem, s benne minden érzelmem összeolvadott a gyermekkor édes emlékeivel.

Szilaj örömmel fogadtam őt. Hisz oly régóta nem volt senkim, ki meghallgasson, s ki előtt föltárhattam szívemet!

Amália karjaiba zárt.

— Hálátlan! — szólott — te halni készülsz, midőn nővéred még él! Hogyan kétkedhettél szívemben! Ne magyarázgass, ne mentegetőzzél; mindent tudok, mindent megértettem, úgy, mintha csak mindig veled lettem volna. Engem akarnál tévútra vezetni, engem, ki láttam legelső érzelmeid keletkezését? Ime, hová ragad szerencsétlen jellemed, életúntságod és igaztalanságod! Jer szívemre, s tégy fogadást, hogy ez volt az utolsó

eset, hogy magadat átadtad dőreségeidnek! Esküdjél, hogy nem fogsz többé életed ellen törni!

Gyöngéd részvéttel tekintett reám, s csókkal árasztotta el homlokomat. Gyöngédebb volt a szerető anyánál! És szívem ismét föltárult az örömnek; mint a gyermek, nem kivántam egyebet, csak hogy vigasztaljanak. Teljesen alávetettem magamat Amália hatalmának, ki ünnepélyes esküt követelt tőlem, mit én habozás nélkül le is tettem, s eszembe sem jutott, hogy még valaha szerencsétlen lehetek.

Több mint egy hónapja élveztük már az együttlét örömét. Midőn egy reggel a megszokott komor csend helyett nővérem szava fogadott, szívem lázasan reszketett a boldogságtól.

Amália valami isteni jelleget nyert a természettől; lelke ép oly ártatlan és üde volt, mint teste; érzelmeit végtelen gyöngédség jellemezte, s lelkében egy kis ábrándozás lakott. Szíve, minden gondolata és szava összhangzatos egészszé olvadtak; megvolt benne a nő félénksége és szeretete az angyal tisztasága- és dallamosságával.

De nemsokára elérkezett az idő, midőn lakolnom kellett minden következetlenségeimért. Egykor eszelősségemben már csaknem oda jutottam, hogy kivántam a szerencsétlenséget, csakhogy legalább valami igaz oka legyen szenvedéseimnek. Borzasztó óhajtás volt ez, melyet a haragvó Isten nagyon is meghallgatott!

Barátaim, a mit most fogok elbeszélni, ma

is könnyeket facsar szemeimből. De tehettem-e . . . .

Néhány nappal ezelőtt mi sem csalhatta volna ki belőlem e titkot. Most már mindennek vége!

Csupán arra kérlek benneteket, aggastyánok, hadd temesse örök hallgatás e történetet, s ne feledjétek, hogy az csak a vadon egy fája alatt volt elbeszélve.

A tél már vége felé járt, midőn észrevettem, hogy a nyugalom és egészség, melyet Amália számomra megszerzett, most tőle kezd elpártolni. Fogyott; szemei beestek, járása bágyadt, hangja zavart lőn. Egy nap láttam, a mint könnybe lábbadva térdel a kereszt előtt.

A nagy világ úgy, mint a magány, távollétem úgy, mint a velem való érintkezés, a nappal úgy, mint az éjtszaka, egyaránt felizgatták. Ajakáról akaratlanul sóhajok röppentek el. Majd hosszú sétákat tett, a nélkül, hogy csak legkevésbbé is fáradna, majd csak alig vonszolta tagjait. Munkához látott és abba hagyta; fölnyitotta könyvét, a nélkül, hogy olvasna belőle; beszélni kezdett s nem fejezte be mondatát, majd hirtelen könnyekre fakadt s elvonúlt imádkozni.

Hiába iparkodtam titkának nyomára jönni. Midőn karjaimba zárva faggattam, azt felelte, hogy ő is csak úgy van, mint egykor én: nem tudja, mi baja.

Három hónap folyt le így, s állapota mind

rosszabbra fordúlt. Egy titokzatos levelezés látszott könnyeinek kútforrása lenni, mert majd nyugodtabb, majd izgatottabb lett a levelek szerint, melyeket kapott.

Egy reggel, miután Amáliát hiába vártam a reggelihez, szobája felé mentem. Kopogtattam. Semmi felelet. Kinyitom az ajtót: a szobában senki!

A kandallón kis csomag hevert, nekem czímezve. Reszketve vettem kezembe, fölnyitottam és megdöbbenve olvastam e levelet, melyet megőriztem, hogy a jövőben útját állja előttem minden csalfa örömnek:

«*Renéhez.*»

«Tanum az Ég, hogy kész volnék ezerszer föláldozni életemet, csakhogy a fájdalom egyetlen perczét is eltávoztassam tőled. De oh, én szerencsétlen, mit sem tehetek boldogításodra! Bocsáss meg, hogy úgy szököm meg tőled, mint egy gonosztevő. Nem tudtam volna ellenállani kérelmednek, pedig el kell távoznom . . .

Isten, légy könyörületes irántam!

Tudhatod, René, hogy mindig benső vonzalmat éreztem a kolostori élet iránt. Ideje már, hogy javamra fordítsam az Ég titkos figyelmeztetéseit. Miért is várakoztam ily sokáig! Ime, az Úr büntetése elért! Csak éretted maradtam a

világban . . . . Bocsáss meg; a fájdalom, hogy tőled el kell szakadnom, mélyen megzavar.

Most már, édes fivérem, jól érzem, mily szükségesek azon menhelyek, melyek ellen sokan nem egyszer kikelnek. Vannak szerencsétlenségek, melyek bennünket örökre elszakítanak az emberektől: hová menekülnénk tehát, ha ily menhelyek nincsenek? Meg vagyok győződve, hogy te magad is, fivérem, a vallás e hajlékaiban föltalálnád nyugalmadat; hiszen a föld már nem nyújt számodra semmit, mi méltó volna hozzád!

Esküdre nem emlékeztetlek; bízom abban, hogy megtartod szavadat. Fölfogadtad, hogy élni fogsz érettem, — s van-e nyomorultabb, mint az, ki folyton életének kioltására gondol? Oly jellemnek, minő te vagy, könnyű volna meghalni. Hidd el, reám nézve is százszor nehezebb az élet!

De sietve hagyd el a magányt, melynek nincs jó hatása reád, s keress valami foglalkozást. Tudom, keserűen fogsz nevetni azon, hogy Francziaországban mindenkinek hivatalt kell elfoglalnia. De ne vesd meg ennyire atyáink bölcseségét és tapasztalatait. Jobb, ha valamivel több közös van bennünk más emberekkel, csakhogy kevésbbé legyünk szerencsétlenek.

Talán a házasság megszabadít unalmad terhétől. A feleség, a gyermekek elfoglalnák napjaidat. S van-e nő, ki ne óhajtana téged boldogítani? Lelked nemessége, kimagasló elméd, őszinte

és szenvedélyes vonásaid, büszke és szelid tekinteted: minden biztosítja számodra egy nő szerelmét és hűségét. Ah, mily gyönyörrel zárna karjaiba s szorítana szívéhez! Minden tekintete, minden gondja rajtad függene, hogy elejét vegye legcsekélyebb bánatodnak is. Maga a szerelem és ártatlanság volna ő előtted, s te nővéredet vélnéd benne föltalálni.

Elutazom a b-i zárdába. E tengerparti hajlék teljesen megfelel vágyaimnak. Czellámból majd éjjelenkint elhallgatom a habok mormolását, melyek nyaldosva simulnak a falhoz, és álmadozni fogok a sétákról, melyeket egykor veled tettem, midőn a fenyők ingó tetőinek zúgásában a tenger zaját véltük hallani.

Gyermekkorom hű társa, foglak-e még valaha látni? Kissé idősebb lévén, mint te, gyakran ringattalak bölcsődben, s olykor együtt szenderegtünk abban. Ah, ha majdan ismét együtt pihenhetnénk közös sír mélyében! De nem lehet! Egyedül kell majd nyugodnom a szent hely hideg márványa alatt, hová azon leányokat helyezik, kik soha sem szerettek.

Nem tudom: képes vagy-e olvasni e sorokat, melyek félig elmosódtak könnyeim alatt . . .

De végre is: előbb vagy utóbb, nem el kellett volna-e válnunk? Szükséges-e előtted az élet bizonytalanságára és rövid idejére utalnom? Emlékezhetel a fiatal M-re, ki az Ile-de-

France * közelében hajótörést szenvedett. Midőn halála után néhány hónapra megkaptad utolsó levelét, földi maradványai már elenyésztek, s a mely pillanatban te elkezdted őt gyászolni Európában, talán ugyanazon pillanatban ért véget érette a gyász Indiában.

Mi tehát az ember, kinek emléke oly gyorsan elmosódik? Barátainak egy része még alig értesült haláláról, s a másik rész már teljesen megvigasztalódott.

Kedves, ezerszer kedves René! Vajon az én emlékem is ily hamar elmosódik szívedből? Lásd, csak azért szakadok el tőled a földön, hogy folyton együtt lehessek veled az örökkévalóságban.

Amália.»

«U. i. Ide mellékelem a vagyonom átruházásáról szóló okmányt; reménylem, hogy barátságomnak e jelét nem fogod visszautasítani.»

A lábaim előtt lecsapó villám sem kelthetett volna bennem oly megdöbbenést, mint e levél.

Minő titkot rejtegetett előlem Amália? Mi kényszerítette őt arra, hogy ily hirtelen a kolostori élethez forduljon? Csak azért édesítette volna meg napjaimat, hogy azután hirtelen elhagyjon? Oh, miért is jött el, miért is másította meg szándékomat! A részvét hangja hívta őt hozzám, de nemsokára, kifáradván súlyos kötelességének terhe

* Sziget Afrika keleti oldalán.

alatt — sietett elhagyni a boldogtalant, kinek senkie sincs a földön, csak ő! Azt hitte, mindent megtett érettem, mikor meggátolta halálomat.

Igy panaszkodtam; majd egy pillantást vetve lelkem mélyébe, fölkiálték:

— Hálátlan Amália! Ha te lettél volna helyemben, ha te is, mint én, örvény szélén állottál volna: én nem hagylak el!

Mégis, midőn újra átolvastam levelét, azt oly leírhatlan szomorúnak és gyöngédnek találtam, hogy szívem elszorúlt. Egy gondolat hirtelen reménynyel töltött el; azt hivém, hogy Amália talán szenvedélyre gyúlt egy férfi iránt, s ezt nem merte előttem bevallani. Gyanúmat megerősíteni látszott nővérem búskomolysága, az általa folytatott titokzatos levelezés, s a szenvedély, mely utolsó soraiban lángolt.

Rögtön írtam hozzá, kérve, tárja föl előttem szívét. Nem késett válaszolni, de titkát nem leplezte le. Egyszerűen tudatta velem, hogy megnyerte a fölmentést a próbaidő alól, s nemsokára leteszi a fogadalmat.

Önfejűsége, szavainak titokzatos volta, s a csekély bizalom, melylyel irántam viseltetett, fellázított.

Percznyi habozás után elhatároztam, hogy B-be megyek, végső kisérletet tenni nővéremnél. Útközbe esett a föld, hol fölneveltetém.

Midőn megpillantottam az erdőt, melyben életemnek egyedül boldog perczeit töltöttem, nem

tudtam visszatartani könnyeimet, s lehetetlen volt ellenállanom a kisértésnek, hogy búcsut vegyek e helytől.

Bátyám eladta atyai örökét, s az új tulajdonos távol tartózkodott.

Hosszú fenyőfa-soron át értem a kastélyhoz. Az elhagyatott udvaron pillanatra meg-megállottam, hogy szemügyre vegyem a bezárt vagy töredezett ablakokat s a falak lábánál felkórózott bogáncsot; a faleveleket, mélyek a küszöbökön fonnyadoztak, s a magányos perront, hol atyámat gyakran láttam hű szolgái körében. A lépcsőket már mohszőnyeg vonta be, s az ingó és töredezett kövek közül sárga viola bújt elő.

Az ajtót egy előttem ismeretlen házőrző nyitotta föl durván.

Habozva állottam a küszöb előtt.

— Nos, — kiáltott — talán ön is követni készül annak az idegen nőnek a példáját, ki néhány nappal ezelőtt járt itt? Alighogy belépett, ájultan rogyott össze, s nekem kellett őt kocsijába visszavinnem.

Nem volt nehéz kitalálnom, ki volt az az *idegen nő*, ki — mint én — elzarándokolt e helyre, fölkeresni emlékeit.

Kendőmmel pillanatra eltakartam szemeimet s átléptem az ősi hajlék küszöbét. Végig haladtam a csöndes termeken, hol csak lépteim kopogását lehetett hallanom. A lebocsátott redőnyökön átszűrődő fény alig-alig világosította meg a szobá-

kat. Fölkerestem a helyet, hol anyám életével adózott születésemért; majd azon szobába léptem, hol atyám örök álomra zárta szemeit, azután, hol bölcsőmben szenderegtem, s hol szeretetem szava először talált visszhangra nővérem kebelében. A hallgatag termek puszta szögleteiben egy-egy pók fonta hálóját.

Hirtelen nagy léptekkel távoztam a kastélyból, s nem mertem visszatekinteni.

Oh, mily édes, de hajh, elröppenő a néhány percz, melyet a testvérek együtt tölthetnek öreg szülőik védszárnyai alatt! A család rövid életű; az Úr lehelletére szétoszlik, mint a füst. A fiu alig ismerheti meg atyját, az atya alig ismerheti meg fiát, a fivér a nővért s a nővér a fivért! . . . A tölgy maga mellett látja fölsarjadzni magvait; nincs így az ember gyermekeivel!

B-be érve, a zárdához vezettettem magamat, s engedélyt kértem, hogy nővéremmel beszélhessek. Értésemre adták, hogy Amália senkit sem fogad. Irtam hozzá. Azt válaszolta, hogy most, midőn azon ponton áll, hogy életét Istennek ajánlja, tiltva van világi gondolatokkal foglalkoznia, s ha szeretem őt, nem fogom fájdalmam által zavarni.

— De — tette hozzá — ha szándékod volna fogadalmam napján az oltárnál megjelenni, helyettesítsd ott atyámat. Csupán ez a szerep méltó a te bátorságodhoz, s egyedül ez az, mely megfelel barátságunknak és nyugalmamnak.

A hideg határozottság, melylyel barátságom hevének ellenszegült, mélyen fölháborított. Haboztam: visszatérjek-e, vagy maradjak, hogy megzavarjam a szertartást? A pokol még azt a gondolatot is sugallta: öljem meg magamat a templomban, hadd vegyüljön utolsó sóhajom a fogadalom szavába, mely örökre elszakítja tőlem nővéremet.

A zárda fejedelemnője tudatta, hogy a szentélyben helyet tartott fenn számomra, s kért, hogy vegyek részt a szertartásban, mely holnap fog lefolyni.

Kora hajnalban harangszó ébresztett föl.

Tíz órakor lelki vívódások között a zárda felé vánszorogtam.

Mi sem lehet szomorúbb, mint lenni ily szertartásnál, és mi sem lehet fájdalmasabb, mint átélni azt!

A templomot nagy néptömeg töltötte meg.

Oda vezettek a szentélyben fölállított padhoz. Félig eszméletlenül térdre rogytam. Nem tudtam, hol vagyok, nem tudtam, mit akarok.

A lelkész már ott várakozott az oltár előtt.

Hirtelen föltárúlt egy rácsozat, s belépett Amália, fölékesítve a föld minden pompájával. Gyönyörű volt. Arczán túlvilági fény sugárzott, mely a meglepetés és csodálkozás moraját keltette a tömegben.

Látván dicső fájdalmát s hitének nagyságát, zord terveim kihaltak. Erőm elhagyott; úgy érez-

tem, mintha egy mindenható kéz terjesztené ki reám hatalmát, s szitok és durvaság helyett csak mély imádatot s az alázatosság görnyedezését találtam szívemben.

Amália mennyezet alatt foglalt helyet. A szertartás fáklyafénynél, virágok közt, illatárban vette kezdetét. Mindez az áldozatot volt hivatva kellemesebbé tenni. Fölajánlás után a pap levetette díszét, s egyszerű gyolcsruhában a szószékre lépett, hol rokonszenves és hévteljes beszédben festette azon szűz boldogságát, ki magát Istennek ajánlja. S midőn e szavakat mondá: «hasonló e szűz a tömjénhez, mely elemésztődik a tűzben,» úgy tünt föl előttem, mintha csöndes nyugalom és mennyei illat áradna szét a templomban. Mintha mindnyájan a szent galamb védszárnyai alatt állanánk s angyalok szállanának le az oltárra, hogy onnan illattal és koronával emelkedjenek föl az égbe.

A lelkész befejezte beszédét; s ismét fölöltvén díszruháját; folytatta a szertartást.

Nővérem, két fiatal apácza által támogatva, térdre borult az oltár első lépcsőjén. Ekkor fölszólítottak, végezzem az atyai teendőket. Amália, téveteg lépteim neszére, közel volt az elájuláshoz. Helyemet a lelkész oldalánál jelölték ki, kinek át kellett nyujtanom az ollót. E perczben szívem lázongását újra éledni érezém, fölgerjedésem közel volt a kitöréshez. De Amália, összeszedve minden bátorságát, reám függesztette szemeit,

melyekben annyi szemrehányás, annyi fájdalom honolt, hogy lábaim a földbe gyökereztek.

A vallás győzedelmeskedett. Nővérem, fölhasználva zavaromat, gyorsan előrehajtotta fejét. Gyönyörű haja a szent aczél alatt szerteomlott a földön, s a hivalgó díszt hosszú szőrruha váltotta föl, a nélkül, hogy Amália bármit is veszítene bájaiból.

Homlokára fehér gyolcs borult, s letarolt fejét szent fátyol: a szűzesség és hit kettős symboluma födte be.

Soha sem volt oly szép, mint e pillanatban. Bűnbánó szemei a föld porára voltak függesztve, míg lelke az égben szárnyalt.

De fogadalmát még nem tette le, s hogy halottnak tekintessék a világra nézve, át kellett vándorolnia a síron is. Hideg márványra fektették, s halotti lepelt borítottak reá, melynek négy szögletén négy fáklya lobogott.

A lelkész, fölöltve a stólát, s kezében könyvet tartva, megkezdette a halotti szertartást; énekét fiatal szűzek kisérték.

A vallás örömei nagyok, de borzasztóak is egyúttal!

Le kellett térdelnem a komor ravatal mellé.

Hirtelen zavart nesz kél a halotti lepel alól. Fejemet oda hajtom, s ez iszonyú szavak (melyeket csupán én hallottam) ütik meg füleimet:

— Irgalom Istene! Add, hogy ne keljek föl

többé e helyről, s halmozd jóságodat fivéremre, *ki nem osztozott bűnös szenvedélyemben!*

E szavakra föltárult előttem a borzasztó való. Agyam elhomályosúlt. Oda borultam a ravatalra, s karjaimba szorítva nővéremet, fölkiáltottam:

— Jézus Krisztus szűz anyja, fogadd utolsó ölelésemet a halál hidegén s az örökkévalóság mélyén keresztül, melyek már örökre elszakítanak tőlem!

Mozdulatom, hangom, könnyeim pillanatra megzavarták a szertartást. A lelkész félbeszakította énekét, az apáczák elvonultak s a tömeg tolongva nyomult az oltár felé.

Eszméletlen állapotban vittek el.

Nem nagy hálával tartozom azoknak, kik ismét öntudatra hoztak. Alighogy föléreztem, tudtomra adták, hogy a szertartás befejeztetett s nővéremet heves láz fogta el. Kéretett, ne kisértsem meg többé vele találkozni.

Mily fonáksága az életnek! A nővér fél beszélni fivérével, s a fivér fél hallani nővérének szavát!

Midőn távoztam, a kolostor úgy tünt föl előttem, mint tisztítóhely, hol lángok készítenek elő a mennyei életre, s hol — mint a börtönben — elveszítünk mindent, a remény kivételével.

Saját szerencsétlenségünk elviselésére elég erőt találhatunk lelkünkben; de akaratlanul okozójává lenni mások boldogtalanságának: oh, ez elviselhetetlen!

Csak most, midőn már ismertem nővérem szerencsétlenségének okát, csak most voltam képes megérteni, mit kellett szenvednie! Mit előbb oly titokzatosnak találtam, most már világos lőn előttem: mi okozta az örömnek és bánatnak azt a sajátszerű vegyülékét, melyet Amália egykor útrakelésem perczében mutatott s a gondosságot, melylyel visszatérésemkor a találkozást kerülte, és a gyöngeséget, mely őt hosszú ideig késleltette a kolostorba lépésben.

A boldogtalan leány még kétségtelenül hitt szíve gyógyulásában.

A titokzatos levelezést, mely engem tévútra vezetett, bizonyára a próbaidő alól való fölmentetése s vagyonának reám történt átruházása okozta.

Most már, barátaim, megtudtam, mit tesz az: könnyezni egy nem csupán képzelt baj miatt! Szenvedélyeim, melyek hosszú ideig határozatlanul csapongtak, most hevesen megragadták az első zsákmányt. Fájdalmam némi megállapodást nyújtott hányatott szívemnek, s titkos örömmel láttam, hogy a bú nem aknázható ki oly hamar, mint a gyönyör.

El akartam volt hagyni a földet, még a Mindenható parancsa előtt. Az Ég Amáliát küldte szabadításomra, de egyúttal azért is, hogy nagy bűnömért megbüntessen. Igy van; minden bűnös gondolat, minden bűnös tett lelki zavart és szerencsétlenséget von maga után.

Amália kért, hogy éljek, s én tartoztam neki azzal, hogy ne súlyosbítsam szenvedéseit.

Különben — csodás dolog! — most, hogy valóban szerencsétlen voltam, nem volt többé vágyam meghalni. A szívemet eltöltő fájdalom elfoglalta minden perczemet.

Elhatároztam, hogy végleg elhagyom Európát, s átköltözöm Amerikába.

A b-i kikötőben épen egy hajórajt szereltek útra Louisiána felé. Érintkezésbe léptem az egyik hajóskapitánynyal, s szándékomat Amáliának tudomására hozva, folyton utazásom tervével foglalkoztam.

Nővérem már kopogtatott a halál ajtaján; de az Úr, a szűzek első pálmáját szánván neki, nem akarta őt oly korán magához hívni; megpróbáltatása itt lenn még hosszabbra nyúlt. Másodszor is visszaszállott az élet terhes ösvényére, s mint hősnő, ha görnyedezett is a kereszt alatt, mindenha bátran nézett szembe a reá váró fájdalmakkal, a küzdelemben csak a győzelmet, a szenvedések nagyságában csak a dicsőség nagyságát látva.

Megmaradt csekély javaimnak eladása és fivéremre ruházása, a hosszas útikészülődések és a kedvezőtlen szelek jó ideig a kikötőben kényszerítettek vesztegelni. Minden reggel elmentem tudakozódni Amália felől, s mindig a csodálkozásnak újabb érzetével s újabb könnyekkel tértem vissza.

Szüntelen a tengerparti kolostor környékén bolyongtam.

Kicsiny, rácsos ablak mögött, mely a puszta partra nyilt, gyakran láttam egy apáczát, a mint mély gondolatokba merülve elmerengett a sík oczeánon, hol olykor a távolban fölvillant egy-egy elvitorlázó hajó. Ugyanezen apáczát, ugyanezen rácsos ablak mögött többször láttam a hold világánál is, s míg tekintete a fényben úszó tengeren szárnyalt, figyelni látszott a hullámok zuhogására, melyek szomorúan törtek meg a magányos homokparton.

Még most is hallani vélem a harang szavát, mely éjjente imára hívta a zárda szűzeit. Míg csengése átrezdült a messzeségen, s a szűzek csöndben az Úr oltárához járultak: én a kolostorhoz siettem, hogy ott, egyedül a fal tövében, szent hevülettel hallgassam a zsolozsma végső hangjait, melyek a templom ívei alatt összevegyültek a habok behangzó halk zsongásával.

Nem tudom miért, mindezen dolgok, melyeknek inkább csak növelniök kellett volna fájdalmamat: épen eltompították annak élét. Könnyem nem volt oly keserű, ha azt zúgó szélben, szirtormokon önthettem ki.

Különben bánatom, már csak különös jellegénél fogva is, gyógybalzsamot hordott magával. A mi nem közönséges, azt élvezni szoktuk, még ha az maga a szerencsétlenség is. S e tudat azon

reményt nyújtotta, hogy idővel nővérem gyötrelme is csökkenni fog.

A levél, melyet tőle elutazásom előtt kaptam, megerősítette bennem e gondolatot. Gyöngéd szemrehányással illetett bánatom miatt, s biztosított, hogy az idő enyhíteni fogja az övét.

«Sorsom felől nem esem kétségbe, — írta nekem. — A rendkívüli áldozat, most, midőn már befejeztetett, nyugalommal tölt el. A rendes élet, társaim egyszerűsége és fogadalmunk tisztasága balzsamot áraszt napjaimra . . . . . Midőn a tengeren felüvölt a vihar, s ablakomat a hazátlan sirály megcsapkodja szárnyaival: én, az égnek szegény galambja, boldognak érzem magamat, hogy biztos menhely óv a háborgó vész elől. E zárda szent hegy, magas bérczfok, hol a földi zaj végső s az égi zengzet első hangjai ölelkeznek, hol a hit édes mámorba ringatja a fogékony lelket, s hol a lázas szerelmet égő szűzesség helyettesíti. Itt megtisztulnak vágyaink, s a muló láng örökké változik; a zaklatott, kéjsóvár szív ártatlanságot, s a hányatott élet nyugalmat talál.»

Nem tudom, mit tartogat számomra a végzet, de azt hiszem, hogy az elutazásom előtt kitört vész bizonyára azt akarta tudtomra adni, hogy mindenütt vihar fogja kisérni lépteimet. Ki volt adva a parancs a hajóraj elindulására, s alkonyatkor már több hajó útra készen állott. A szárazföldön töltött utolsó éjet arra szenteltem, hogy búcsulevelet intézzek Amáliához. Míg ezzel

foglalkoztam, s könnyem gördült a papirosra, éjféltájban szélzúgás támadt. Figyeltem. Tombolva tört ki a vihar. A távolból hangzó vészlövések búgásába a kolostor harangjának hangja vegyült. A partra siettem, hol minden puszta volt, s már csak a hullámok moraját lehetett hallani. Leültem egy sziklára. Egyfelől csillogó habok futkostak, másfelől a zárda emelkedett sötét falaival.

A kis, rácsos ablakban halvány fény pislogott. Bizonyára te voltál ott, Amáliám, ki leborulva a feszület előtt, imádkoztál a viharok Isteneihez, kimélje meg szerencsétlen fivéredet.

Itt zúgó vész s hajótörött emberek a szirteken, amott a hallgatag kolostor, melynek nyugalmát mi sem zavarja; itt kicsiny, szűk czella, amott a végtelen tenger; egyik felől ingadozó hajólámpák, másik oldalon a zárda mozdulatlan világítótornya; amott hajósok, kiknek sorsa a bizonytalanság, itt imádkozó szűzek, kiknek napjai örök egyhangúságban folynak, s közöttök te, Amáliám, megpróbált lelkeddel, melyet már háborgóbb vihar korbácsolt, mint a tengert, s mely fájóbb hajótörést szenvedett, mint bármely hajó!

E kép mélyen bevésődött emlékezetembe . . .

Új égnek napja, légy tanúja könnyeimnek! Amerikai partok visszhangja, ismételd panaszaimat! Oh, mily szomorú volt a rettenetes éjet követő reg, midőn a hajó fedélzetére támasz-

kodva, szemeim elől örökre eltünni láttam hazámat. Hosszú ideig elnéztem a partról felém bólintgató fákat s a zárda tornyát, mely lassan elmerült a messzeségben.

René befejezte elbeszélését. Egy levelet vett elő kebeléből, s átadta Souel atyának. Azután elfojtott zokogással Saktász karjaiba vetette magát, hogy időt hagyjon a hittérítőnek a néhány sor átolvasására.

Végre Souel atya visszaadta a levelet, mely a b-i zárda fejedelemnőjétől jött, s Amália utolsó perczeinek leirását tartalmazta. A szerencsétlen leány buzgóságának és könyörületességének esett áldozatul, midőn ragályos betegségben szenvedő társnőit gondozta. Az egész kolostor, hol Amáliát csaknem egy szent tiszteletében részesítették, vigasztalhatlan volt elhunyta miatt. A fejedelemnő hozzátette még, hogy harmincz éve már, mióta a zárda élén áll, de vezetése alatt még nem volt oly gyöngéd szívű apácza, mint Amália, s nem volt, ki oly nyugodtan távozott volna a földről, mint ő.

Saktász karjaiba zárta Renét és zokogott.

— Gyermekem! — szólott fiához — miért is nincs itt Aubry atya, hogy a szíve mélyén lakó békével s tapasztalataival lecsillapítsa lelked viharát! Olyan volt ő, mint mogorva éjtszakán a hold, melyet a száguldó felhők nem ragadhatnak magokkal; tisztán, változatlanul és nyugodtan

halad el felettök. Oh, engem minden megzavar és magával sodor!

Mindeddig Souel atya szótlanúl, komoly arczczal hallgatta René történetét. Belül titokban részvevő szívet hordozott; de külsőleg hajthatlan szilárdságot mutatott. Végre a szasém megindulása megtörte hallgatagságát:

— Történetedben mi sem érdemli meg azt a részvétet, melyet itt irányodban mutatnak, — szólott Amália fivéréhez. — Én benned csak egy ábrándos fejű ifjat látok, ki magát kivonta a társadalom terhei alól, hogy kába álmoknak éljen. Csupán azért, mert a gyűlölet szemüvegén látjuk a világot, még nem vagyunk másoknál fölebbvalók. Csak az szokta gyűlölni az életet és az embereket, ki távolról szemlél. Légy széttekintőbb, s legott meggyőződöl, hogy képzelt mindazon baj, mely miatt panaszkodol. S mily szégyen, hogy életednek egyetlen igaz szerencsétlenségére még csak gondolni sem lehet a nélkül, hogy pirulnunk kellene. A legnagyobb erény, a vallás s a szentek minden ékességei sem teszik eltürhetővé bánatodnak még csak gondolatát is. Nővéred meglakolt bűnéért, s ha véleményemet szabad kimondanom: úgy látom, hogy a sírból fölhangzott vallomás megzavarta lelkedet. Mit keressz te egyedül az erdők mélyében, emésztve napjaidat s elhanyagolva kötelességeidet? Azt válaszolhatod, hogy a szentek is a vadonba vonultak. Igen, oda vonultak, hogy könnyeikkel oltsák ki a szen-

vedélyeket, melyeket te épen lángra lobbantani iparkodol. Önhitt ifju, ki azt hivéd, hogy az ember beérheti saját magával! A magány káros arra nézve, ki nem Istennel él abban; az elvonultság eltompítja a lélek erejét, mert elvon tőle minden tárgyat, melyen magát gyakorolhatná. Ki erőt nyert, az köteles azt felebarátainak szolgálatára szentelni; ha értékesítlenül hagyja azt, először csak titkos, belső nyomor bünteti, de előbb vagy utóbb iszonyú büntetést mér reá az ég.

René, e szavak által megzavarva, fölemelte fejét Saktász kebeléről. A vak szasém mosolygott, s ajkának e mosolya, melyhez a szemek derüje nem csatlakozott, titokteljes és fenséges vala.

— Fiam, — szólott Atalának agg kedvese, — Souel atya szigorúan, de helyesen beszélt. Megdorgálta úgy az ifjut, mint az aggot, s igazsága van. Igen, föl kell hagynod a különös élettel, mely csak gyötrelmet hoz reád. Boldogság csak másokkal közös útakon kinálkozik. Egy napon a Mississippi, mint tiszta patak, közel forrásához, szégyenleni kezdte kicsiny és jelentéktelen voltát. Sietett elkérni a bérczek havát, a zuhatagok vizét, a vihar esőjét, s túllépve partjait, pusztává tette bűvös környékét. Nagyravágyásában egy ideig örvendett hatalmának; de látva, hogy útja folyton sivár pusztán vezet, hogy egyedül bolyong a magányban s vize folyton zavaros: mélyen megbánta, hogy elhagyta a csöndes kis medret, melyet a természet vájt számára, s hogy eltávozott a

madarak, virágok, fák és patakok köréből, melyek egykor békés útjának hű kisérői voltak.

Saktász elhallgatott. A Mississippi nádbozótjaiból fölhangzott a flamingónak közeli vihart jósló szava.

Mindhárman hazafelé vették útjokat. René hallgatva haladott az imádkozó hittérítő s a támolygó vak szasém között. Beszélik, hogy a két aggastyán által ösztönöztetve, visszatért nejéhez, de a nélkül, hogy otthonában föltalálta volna boldogságát.

Nemsokára Saktászszal és Souel atyával együtt elveszett a szörnyű vérontás alkalmával, mely a francziák és natsézok között Louisiánában lefolyt.

Ma is mutatják a szirtet, hol René naplementekor üldögélni szokott.

ORSZ. SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁR

ORSZ. SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁR

691—95. *About E.* A régi bástya. II.
696—700. *About E.* A régi bástya. III.
701—02. *Krasewszky I. I.* Ulána.
703—04. *Deák Ferencznek* az 1861. évi országgyüléstől elfogadott két fölirata.
705—07. *Szigligeti E.* Csikós.
708—10. *Sandeau Gy.* Az örökség.
711—13. *Echegaray J.* A nagy Caleotto.
714—16. *Pascal gondolatai.*
717—18. *Kónyi M.* Beust és Andrássy.
719—20 *Imre S.* A középkori magyar irodalom stiljáról.
721—24. *Sand Gy.* Indiána.
725. *Gyulai P.* Arany János.
726—30. *Barsi J.* Utazás ismeretlen állomás felé.
731—32. *Dumas S.* A Saint-cyri kisasszonyok.
733—35. *Csiky G.* A zokoli uraság két leánya.
736—37. *Szász K.* Horatius.
738—40. *Peard Francis M.* Molly mama.
741—47. *Kis János* superintendens emlékezései életéből.
748—51. *Csiky G.* A nagyratermett.
752—54. *Csiky G.* A nagymama.
755—56. *Lavisse E.* Európa politikai történetének átnézete.
757—58. *Aristoteles poëtikája.*
759—60. *Sophokles.* Elektra.
761—66. *Listi László munkái.*
767—72. *Régi utazások* Magyarországon és a Balkán félszigeten.
773—74. *Augier E.* Az arczátlanok.
775—76. *Sophokles.* Oedipus király.
777—78. *Sophokles.* Oedipus Kolonosban.
779—80. *Sophokles.* Antigone.
781—82. *Montesquieu K.* Elmélkedések a rómaiak nagyságának és hanyatlásának okairól.
783. *Merimée P.* Guillot Arsène.
784. *Coppée F.* Két fájdalom.
785—92. *Pálffy A.* Az atyai ház.
793. *Theuriet A.* Jean-Marie.
794—95. *Scribe.* Az én jó csillagom.
796—800. *Bellamy E.* Visszapillantás 2000-ből 1887-ik évre.
801. *Chateaubriand F.* Az utolsó Abendszeráds.
802—02. *Schiller.* Az orleánsi szűz.
806—09. *Szigligeti E.* Béldi Pál.
810—12. *Grillparzer F.* A tenger és szerelem hullámai.
813—16. *Goldoni K.* A jótékony zsémbes.
817—18. *Bikelas D.* Lukis Laras.
819—20. *Hoffmann Amadeus Th.* Klein Zaches.
821—30. *Várkonyi báró Amade László versei.*
831. *Kozma A.* Korképek.
832. *Lord Byron.* A kalóz.
833—34. *Carlyle.* Burns.
835—37. *Berczik Á.* A svihákok.
838—40. *Gróf Ráday Gedeon összes munkái.*
841—43. *Berczik Á.* A veteránok.
844—45. *A balkán-félszigeti népek költészetéből.*
846—47. *Franczia beszélyek.* Ford. Csiky G.
848—49. *Aimard G.* A vasfejű.
850. *Marmontel.* A szép Anikó.
851—53. *Hugo V.* Ruy Blas.
854—56. *France Anatol.* Thaïs.
857—58. *Gyulai P.* Gróf Széchenyi István mint iró.
859—60. *Berczik Á.* A Bálkirálynő.
861—64. *Gabányi Á.* A Kapivár.
865—68. *Fenini C.* Az olasz irodalom története.
869—72. *Dugonics A.* Toldi Miklós.
873—74. *Seneca L. A.* Vigasztalások.
875—77. *Berczik Á.* A peterdi csata.
878—80. *Freemann A. E.* Az angol alkotmány fejlődése.
881—82. *Coppée F.* Idyll a háború alatt.
883. *Szász K. legify.* A múzsa.
884—85. *Coppée F.* Henrietta.
886—95. *Pálffy A.* A fejedelem keresztleánya.
896—97. *Hedenstjerna A.* Mindenféle népség.
898—900. *Grillparzer F.* Sappho.

901—03. *Alarcon P.* A háromszögü kalap s más beszélyek.
904—06. *Schultz J.* Colette fogadalma.
907—09. *Heine emlékiratai.* Valóság és költészet.
910—11. *Racine.* Phaedra.
912—13. *Voltaire.* Zaire.
914—15. *Leroy-Beaulieu.* A zsidók és az antisémita áramlat.
916. *Miczkiewicz A.* szonettjei.
917—20. *Echegaray J.* Bernardo Montilla.
921—26. *Vadnay K.* A kis tündér.
927—28. *Hugo V.* A király mulat.
929—31. *Balzac Honoré* elbeszéléseiből.
932—34. *La Rochefoucauld* gondolatai.
935—36. *Guizot.* A democratia Franczia országban.
937—40. *Zrinyi Miklós gróf.* Szigeti veszedelem.
941. *Mörike E.* Mozart prágai utazása.
942. *Carlyle.* Scott Walter.
943—46. *Freemann A. E.* A történelem tanulmányozásának módszerei.
947—50. *Prevost A.* Lescaut Manon és Des Grieux lovag története.
951—52. *Kazinczy Ferencz* versei.
953—54. *Poe A. Edgar* költeményei.
955—57. *Kisfaludy S.* Himfy szerelmei. A kesergő szerelem.
958—60. *Kisfaludy S.* A boldog szerelem.
961—62. *Vörösmarty M.* Az áldozat.
963—64. *Vörösmarty M.* Eger.
965—68. *Shakspere,* Lear király.
969—73. *Csiky G.* Árnyképek.
794. *Mazsuranics J.* Csengics Szmail Aga halála.
975. *France A.* A rózsafa bútor.
976—80. *Alarcon P.* A botrány.
981—85. *Pálffy A.* A Dabóczy-család.
986—88. *Augier E.* Gabrielle.
989—91. *Puskin S.* A kapitány leánya.
992—93. *Thomas.* Descartes emlékezete.
994—96. *Riedl Fr.* A magyar irodalom főirányai.
997—98. *Echegaray J.* Folt, a mely tisztít.
999—1000. *Berczik A.* A papa.
1001—03. *Echegaray J.* Mariana.
1004—08. *Besant W.* A férfiak forradalma.
1009—10. *Morton M. J.* Szegény Pillicoddy.
1011—16. *Chabot A.* A nevelőnő.
1017—18. *Mathews K.* Pry Pál megházasodott.
1019—20. *Lánczy Gy.* A magyarság az Árpádok korában.
1021—24. *Thackeray M. W.* Esmond Henrik. I.
1025—28. *Thackeray M. W.* Esmond Henrik. II.
1029. *Macaulay T. B.* Johnson Sámuel.
1030. *Szász K.* Madár-távlatból.
1031—32. *Hauptmann G.* Hannele.
1033—35. *Csengery A.* Jellemrajzok.
1036—40. *Pálffy A.* Ne hallja hirét az anyjának.
1041—1052. *Elliot.* A vizi malom. Regény. Két kötetben.
1053. *Jósika M.* Bornemisza Anna. Beszély.
1054. *P. Cornelius Tacitus.* Agricola élete.
1055—56. *Lazarillo de Tormes élete*
1057. *Ráskai G.* Egy szép história a vitéz Franciscórul és az ő feleségéről.
1058—59. *Almási T.* Czigány Panna Népszinmü 3 felvonásban.
1060. *Fazekas Mihály.* Lúdas Matyi. Komikai elbeszélés.
1061—62. *B. Kemény Zsigmond.* Két boldog. Beszély.
1063—64. *Kozma A.* A szabadság ünnepére.

FRANKLIN-TÁRSULAT NYOMDÁJA.

OSZK
Országos Szécsényi Könyvtár

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

OSZK
Országos Szécsényi Könyvtár